דו"ח מיוחד

על הנעשה בתוככי המוסדות לעבריינים צעירים בישראל

כנופיות – על חשבון האזרח

ד שנה הגיעו יותר נערים וילדים למשטרה ולמעצר, מאשר בשנים קודמות. הם ביצעו יותר פריצות, יותר גניבות, יותר פגיעות במוסר. בשנה הבאה יגדל מספרם עוד יותר.

משטרת תל־אביב לבדה מטפלת מדי חודש ב־250 עבריינים צעירים. אפשר לראותם מובאים, עדרים־עדרים, אל בתי־המשפט המיוחדים לנוער. השופטים חסרי־אונים. הנערים עדיין, ברובם, מתחת לגיל בו אפשר לשלוח אותם לבית־סוהר. שני שופטי הנוער, שדרכם עוברים למעלה מ־9000 נערים כאלה מדי שנה (מתוך 12 אלף הנעצרים על־ידי המשטרה), יכולים רק להוציא צווי־חסות. כלומר: לצוות כי הנער או הנערה יימצאו, למשך תקופה מסויימת — משלושה חודשים ועד שלוש שנים — במעון חסות.

השופטים יודעים, כבר ברגע הוצאת הצווים, כי לרוב אין זו אלא תרופה של אחיזת עיניים. פעם אחר פעם חוזרים אליהם להישפט נערים ונערות, שכבר הוחזקו תקופה כלשהי במעון כזה. גרוע מזה: מובאים אליהם בקביעות נערים ונערות, שכבר הוצא נגדם צו חסות — ולא הוכנסו כלל למעון. הצד פשוט לא כובד.

טוען משרד הסעד, שבפיקוחו נמצאים מעונות החסות: „אין מספיק מקומות לקלוט את כל הנערים השפוטים.“ כמה מראשי המשרד אף מוכנים להטיל חלק מן האשמה על השופטים, על כי הם נוטים להוציא צווי־חסות בקלות יתרה. כל מיקרה — צו חסות, גם אם אין צורך בכך.

השופטים, מצידם, שולחים את הנער לחסות, רק אחרי שהשתכנעו כי אם ישאירו אותו בחוץ, יהפוך הנער סכנה לעצמו ולחברה. לעתים, מטפל שופט־נוער שנים ארוכות בנער מסויים, המובא אליו מדי פעם על־ידי שירות המיבחן או המשטרה. הוא מזהיר אותו, מנסה להשפיע עליו — ורק כאשר ברור לו כי אסור להשאירו יותר בשכונתו, במשפחתו או בקרב הכנופיה שאליה נידבק — הוא מגיע למסקנה להרחיקו משם.

צו־החסות אינו פותר את הבעייה. השופטים גם יודעים, כי לא תמיד יוצא הנער מן המעון טוב יותר מאשר ניכנס אליו. המעונות — כמו בתי־הסוהר למבוגרים — מאגדים בתוכם מקרים קשים, אשר השפעתם עלולה להיות הרסנית על הנער, הנשלח, לכאורה, כדי שיינצל מהשפעה רעה בחוץ.

★ ★ ★

מה קורה במוסדות?

ג ורם של ילדים מסוג זה, הנשארים במעגל חייהם הרגילים, מוביל אותם, בסופו של דבר, להסתבכות גוברת והולכת עם החברה ועם החוק. באין טיפול מתאים יגיעו, כך אפשר לקבוע באופן תיאורטי, אל עולם הפשע.

אמנם מהדהדות באזני הציבור הרחב הצהרותיהם המרגיעות של קציני המשטרה, כי לשמחתם — על אף הגידול המבהיל במספר מקרי פשע הנעשים על־ידי נערים ונערות — אין עדיין סימנים של עולם־פשע מאורגן של נוער. לא התגבשה עדיין, לדבריהם, התופעה הממאירה של ניו־יורק, לונדון וברלין, בהן משתוללות כנופיות נערים־פושעים.

אולם די בקריאה חטופה של העתונות היומית, כדי להיוכח שתמונה מרגיעה זו מסולפת. מדובר ללא הרף על כנופיות צעירים שהתפרצו לבתי־ספר, גנבו מכוניות או קטנועים, ניטפלו לעוברות ושבות ברחוב, גנבו חפצים וכספים של מתרחצים על שפת הים. טרם התארגנו למיבצעי פשע חמורים של שוד מזויין או רצח, אבל גם בניו־יורק ובשיקאגו לא החלו כנופיות הנערים את הקריירה הפלילית בפשעים חמורים. גם שם היתה ההתחלה עניין של ספורט וסחיבה קטנה.

מדאיג במיוחד גיל הנערים המשתייכים לכנופיות אלה בארץ. הגיל הממוצע של הנער העבריין הנתפס יורד בהתמדה. אם לפני חמש שנים היו אלה גילאי 15־17, ירד היום הגיל הממוצע ל־12־15.

השאלה שתועלה בסידרת מאמרים זו לא תהיה: מה דוחף נערים אלה אל הפשע? העולם הזה כבר הקדיש לכך סידרת מאמרים, תחת השם „הגברברים“ (העולם הזה 1162 והלאה). השאלה שתועלה עתה היא: מה קורה לנערים אלה, אחרי שנדונו? מה עושים למענם — ואתם — במוסדות משרד הסעד, ומה קרה להם לאחר שהם יוצאים ממוסדות אלה.

★ ★ ★

„חזור לפשע!“

כ דאי להתחיל ברגע־המיפנה בחיי נער כזה. זה עתה אמר השופט: „אני מצטער מאד. נתתי לך כבר הרבה שאנסים ושוחחנו על זה. האמנתי לך, והנה אתה שוב עברת עבירה נוספת. לא עמדת בהבטחותיך. אני נאלץ לשלוח אותך למוסד ממשלתי.“ הוא ממלא את הטופס הקבוע של צו־החסות, אשר לפי החוק ממלא את מקום צו־המעצר לגבי צעיר מתחת לגיל 16, או צעירה מתחת לגיל 18.

הנער נכנס לאולם בית־המשפט עם הוריו. לכאורה צריך הוא לצאת בלעדיהם, בפיקוחו של נציג רשות החסות לנוער. אלא שברובם המכריע של המקרים אין מי שיקבל את הנער לידיו ברגע זה. במקום זה אומר לו קצין המיבחן התורן: „לך הביתה. תקבל הודעה לאיזה מוסד ומתי תלך.“

במקרים כאלה, „לך הביתה!“ פירושו: „לך חזרה לכנופיה, לרחוב, לפשע!“ לא פעם, עוד לפני שמספיקים להודיע לנער היכן עליו להתייצב, הוא נתפס כבר בעבירה חדשה, מובא שוב לפני השופט, וזה רק יכול להביע את תרעומתו על כך שהנער לא הוכנס למוסד בעוד מועד.

שירות המיבחן, אשר עובדיו עקבו אחרי הנער מהיותו בן תשע, כאשר הסתבך עם החוק בפעם הראשונה, שולח עתה את צו־החסות לרשות חסות לנוער, במשרד הסעד בירושלים. צעד ראשון המוטל על גוף זה הוא לבדוק על פי התיקים והדו"חים של מנהל בית־הספר, העובדת הסוציאלית וקצין המיבחן, מיהו הלקוח החדש. בשפה המקצועית של הרשות: צריך לערוך מיון והסתכלות.

אם החוליה המייוחדת, הממונה על כך במשרד, אינה יכולה לקבוע מה לעשות עם הנער, על פי תומר זה בלבד, קיים לצורך זה מוסד מיוחד. זהו מוסד מסילה בירושלים, שהוא מעון „להסתכלות ואבחנה בחניכים, לפני קביעת הועדה ומעון מתאים“.

★ ★ ★

תקופת־מעבר ארוכה

ל כאורה, נועד מוסד זה לאכסן נערים לתקופת־מעבר של יום אחד עד חודשיים. זאת כדי לעמוד על טיבם, התנהגותם, השכלתם ומצבם הנפשי. מה יכולתם להיקלט בקבוצה, ובאיזה מין קבוצה. מה יכולתם ללמוד מקצוע — ואיזה.

כתום תקופת־ההסתכלות צריך המוסד להגיש דו"ח לחוליית המיון, ומתוך לימוד חומר זה צריכה החוליה להמליץ בפני רחל הוטנר, הממונה על המעונות, לאן לשלוח את הצעיר או הצעירה המוחזק זמנית במסילה.

מה המצב הלכה למעשה?

במוסד מסילה יושבים 64 נערים, הנתונים לטיפולם של 25 מחנכים, מטפלים ועובדים. לפי תקציב משרד הסעד, יעלה מוסד זה, השנה, כ־205 אלף ל"י (מתוך כשלושה מיליון ל"י לכלל המעונות). אחזקת נער, במשך שנה שלמה, עולה 3433 ל"י.

מה נעשה שם? בדיקה שיגרתית גילתה, כי חלק ניכר מן החוסים במעון זה אינו יושב שם תחת הסתכלות לתקופת־מעבר קצרה — כי אם כחוסי־קבע כמעט. יש כאלה היושבים שם למשך כל תקופת החסות שלהם, של שנה או שנתיים. בשנה שעברה, למשל, עברו את המוסד 132 נערים. 12 סיימו בו את תקופת־החסות שלהם ושוחררו.

מוסד „מסילה“: השער פתוח, הנערים השפוטים יוצאים לבלות עם יצאניות, לגנוב מכוניות, לשחק בקלפים

אבל מה עם הנערים והנערות האחרים, אלה שהחברה — באמצעות משרד הסעד ומוסדותיו — עושים למען הצלתם מגורל זה? מה קורה להם, החל מן הרגע בו מעביר אותם השופט מרשות הוריהם אל רשות הטיפול הממלכתי?

באיזו מידה הותקנו מוסדות אלה לתקן את אורח־חייהם של הנערים והנערות? באיזו מידה הוכשר סגל עובדיהם לתפקיד זה? באיזו מידה עומדים לרשותם האמצעים החומריים והחינוכיים למילוי תפקיד חיוני זה? באיזו מידה מסוגלים המדריכים עצמם, באופן אישי, לשמש כור־מחצבה חדש לנערים ונערות שהחלו סוטים מדרך הישר?

מדי פעם התפרסמה כתבה על מוסד זה או אחר. כבר נערכו ביקורים במוסד צופיה לנערות סוטות, במוסד עוגן לעבריינים צעירים, במוסד נעורים לנערים קשי־חינוך. נמצאו נקודות אור שהובלטו היטב על־ידי הנהלות המוסדות; נמצאו גם נקודות ביקורת. אולם מה התמונה הכוללת? מהי דמותה של רשות חסות לנוער — אותה מחלקה במשרד הסעד, אשר לרשותה עומד תקציב של 2.6 מיליון ל"י, והמחזיקה כ־1200 נערים ונערות ב־11 מוסדות ממשלתיים או נתמכים?

אין זו שאלה הנוגעת לביקורת־חשבונות או מינהל, מן הסוג שמבקר המדינה מטפל בה בבדיקותיו השיגרתיות. זוהי שאלה, שאינה נוגעת רק לניצול יעיל של כספי משלם המיסים — אם הם מנוצלים למטרה שלשמה הוקצבו או לא. זוהי שאלה העשויה לקבוע את דמותה של החברה הישראלית. גם אין זו שאלה הנוגעת רק למשפחות בריכוזי העוני. היא נוגעת לבתים הבורגניים הטובים ביותר של צפון תל־אביב ושל רחביה הירושלמית. היא נוגעת, למען הדיוק, למשפחה אחת מתוך כל 33 משפחות בארץ.

הנערים המוזקקים לטיפול זה באים מכל שורות החברה הישראלית. בשנים האחרונות, על אף העליה במספר העבריינים הצעירים, דוקא יורד אחוז בני עדות המזרח בין עבריינים אלה וגדל אחוז „הלבנים“ המסודרים.

★ ★ ★

לידת הכנופיות

ל א עובר כמעט יום, מבלי שתרד מהלומה פתאומית על בית בישראל, כאשר לומדי ההורים הנדהמים, שבנם המחונך והמתוק נתפס בידי המשטרה כאשר גנב וופה, או ניסה להתפרץ לחנות על מנת לגנוב משקאות חריפים וסיגריות לצורכי קומזיץ.